

УДК 657.92(045)

Особливості проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами

Разборська О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Даценко Г.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Ксьоншка А.В.

студент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглянуто особливості проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та на рахунках у банку, визначено її мету, завдання та об'єкти, фактографічну інформацію, яка надається експерту-бухгалтеру. Виокремлено найбільш характерні види зловживань у здійсненні касових операцій та найпоширеніші економічні злочини, що спричиняють їх. Проаналізовано особливості судово-бухгалтерської експертизи при виявленні в касі нестач або лишків готівкових грошей. Наведено шляхи вирішення існуючих проблем судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза, грошові кошти, розрахункові операції, каса, розкрадання грошей, міра відповідальності осіб.

Разборская Е.А., Даценко А.В., Ксёншка А.В. ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНО-БУХГАЛТЕРСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ОПЕРАЦИЙ С ДЕНЕЖНЫМИ СРЕДСТВАМИ

В статье рассмотрены особенности проведения судебно-бухгалтерской экспертизы операций с денежными средствами в кассе и на счетах в банке, определены ее цели, задачи и объекты, фактографическая информация, предоставляемая эксперту-бухгалтеру. Выделены наиболее характерные виды злоупотреблений в осуществлении кассовых операций и распространенные экономические преступления, вызывающие их. Проанализированы особенности судебно-бухгалтерской экспертизы при выявлении в кассе недостачи или излишков наличных денег. Приведены пути решения существующих проблем судебно-бухгалтерской экспертизы операций с денежными средствами в кассе и счетах в банке.

Ключевые слова: судебно-бухгалтерская экспертиза, денежные средства, расчетные операции, касса, хищение денег, мера ответственности лиц.

Razborska O.A., Datsenko A.V., Ksonshka A.V. FEATURES OF FORENSIC ACCOUNTING OPERATIONS OF CASH

The article deals with the features of realization a forensic accounting expertise operations with funds in cash department and on the bank accounts, was defined its purpose, tasks and objects, factual information provided to the expert accountant. The most typical kinds of abuse which are going in cash transactions were excluded and the most common economic crimes that caused them. The features of forensic accounting expertise in identifying of shortages in cash department or surplus of the funds was analyzed. The ways of existing problems solution of forensic accounting expertise operations with funds in cash department and on the bank accounts are shown.

Keywords: forensic accounting expertise, funds, payment transactions, cash department, stealing of money, a measure of individuals responsibility.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Судово-бухгалтерська експертиза належить до найпоширеніших видів судових експертиз, яку застосовують при розслідуванні та розгляді кримінальних і цивільних справ, коли виникають питання, для розв'язання яких необхідні спеціальні знання з бухгалтер-

ського обліку та аналізу господарської діяльності. Одним з основних об'єктів дослідження судово-бухгалтерської експертизи є операції з грошовими коштами. Оскільки грошові кошти є найбільш ліквідними активами, їх можна легко вилучити з обігу, сховати та витратити. Саме тому вони найбільш частіше підляга-

ють розкраданням як на підприємствах, так і в бюджетних установах. Якщо розглядаються справи про розкрадання грошових коштів, проведення судово-бухгалтерської експертизи є обов'язковою для встановлення міри відповідальності осіб, визначення сум розкрадання та встановлення терміну розкрадання грошей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в економічній літературі приділяється велика увага загальним питанням щодо особливостей проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами. Суттєвий внесок у вирішення даного питання зробили такі вчені, як Т.М. Арзуманян, Г.А. Атанесян, М.Т. Білуха, Б.А. Бор'ян, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Бєлов, М.І. Камлик, Н.Г. Гаджиєв, Т.М. Дмитрієнко, С.Ф. Іванов, М.М. Ласкін, І.Л. Петрухін, В.Д. Понікаров, П.Ю. Пошюнас, В.О. Шевчук та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, на сьогодні ще існує низка невирішених питань щодо особливостей проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та на рахунках у банках, що пов'язані з наявністю найпоширеніших економічних злочинів в Україні: корупційних схем, шахрайства та ухилення від сплати податків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання даної статті є вивчення особливостей судово-бухгалтерської експертизи грошових операцій у касі та на рахунках у банках з урахуванням найпоширеніших економічних злочинів у сучасних умовах, а також розробка рекомендацій щодо вирішення існуючих проблем даної експертизи в сучасних умовах діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На кожному другому українському підприємстві керівництво виявляє економічні злочини з грошовими коштами. Для зменшення шахрайства на підприємствах досліджують операції з коштами в касі та на рахунках у банку, які здійснюються судово-бухгалтерською експертизою окремо від інших господарських операцій, коли поставлені перед експертизою питання стосуються нестачі коштів, порушення нор-

мативних документів, що регулюють облік коштів у касі підприємства та на його банківських рахунках, із метою привласнення їх окремими працівниками (касирами, бухгалтерами).

Основною метою проведення судово-бухгалтерської експертизи готівкових операцій у касі та рахунках у банках є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності та правильності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності готівкових операцій.

Серед типових завдань судово-бухгалтерської експертизи щодо стану та операцій із грошовими коштами в касі та на рахунках у банку є:

- встановлення правильності документального оформлення операцій з руху грошових коштів;
- визначення документальної обґрунтованості нестач (лишків) грошових коштів;
- визначення і підтвердження розміру матеріального збитку, завданого матеріально відповідальною особою в результаті навмисних корисливих правопорушень;
- встановлення відповідності відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій із грошовими коштами чинним нормативним актам з бухгалтерського обліку;
- підтвердження виявлених недоліків в організації бухгалтерського обліку грошових коштів і контролі фінансово-господарської діяльності підприємства, які сприяли утворенню матеріальних збитків;
- встановлення причин, які сприяли навмисним зловживанням;

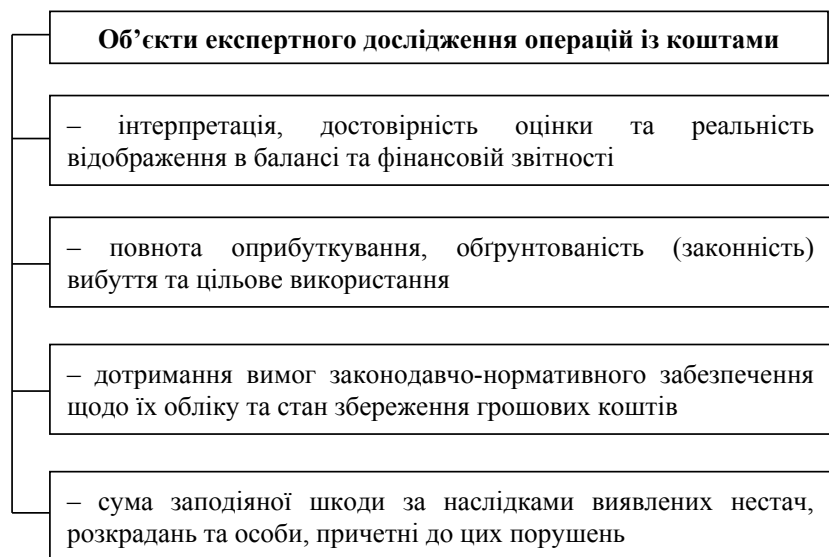

Рис. 1. Об'єкти експертного дослідження операцій із коштами

– установлення правильності визначення оподаткованого прибутку підприємства і розрахунку розмірів податків;

– установлення правильності методики проведення документальної ревізії грошових коштів у касі та на рахунках у банку і достовірності її результатів.

Об'єкти експертного дослідження операцій із коштами в касі та на рахунках у банку наведені на рис. 1 [1, с. 189].

Слід зауважити, що операції з грошовими коштами досліджують не відокремлено, а у взаємозв'язку з іншими операціями – купівлею і продажем товарно-матеріальних цінностей, розрахунками з робітниками та службовцями, підзвітними особами, дебіторами і кредиторами, утворенням і використанням фондів та ін.

Залежно від об'єкта обираються прийоми дослідження, зокрема ними можуть бути будь-які прийоми документального контролю. Проте слід пам'ятати про особливості використання деяких із них, наприклад зустрічної та експертної перевірки. Так, досліджуючи операції по оприбуткуванню готівки в касі підприємства, експерт проводить зустрічну перевірку документів, що відображають операції на поточних рахунках у банку, реалізацію товарно-матеріальних цінностей, розрахунки з підзвітними та іншими особами. Встановлюючи обґрунтованість використання готівки, експерт одночасно перевіряє правильність списання виданої з каси заробітної плати, під-

звітних сум, премій за рахунок заохочувальних фондів та ін.

Зустрічна перевірка застосовується у разі необхідності підтвердження достовірності надання платіжних документів одним підприємством іншому. Проте тут компетенція експерта-бухгалтера обмежується, оскільки він не має права на здійснення запиту документа самостійно. У цьому випадку формується клопотання до суб'єкта призначення експертизи з метою проведення такої перевірки. Якщо клопотання не задоволено, то експерт-бухгалтер має право на відмову від проведення експертизи. У протилежному випадку він отримує акт проведення зустрічної перевірки, дані якого використовує в процесі подальшого дослідження.

Досліджуючи операції з грошовими коштами, судово-бухгалтерська експертиза використовує нормативно-правову інформацію, загальнодержавні нормативні акти, затверджені органами державного управління, а також нормативно-довідкову інформацію, затверджену органами управління і відомчими нормативними документами, які регулюють операції з грошовими коштами підприємств.

Фактографічна інформація, яка надається експерту-бухгалтеру для дослідження операцій з грошовими коштами, зображена на рис. 2 [2, с. 57].

При дослідженні документів зі справ про розкрадання грошових коштів перед експертом-бухгалтером можуть бути поставлені, наприклад, такі питання:

– чи підтверджується документально вказана в акті інвентаризації нестача грошових коштів за вказаний період?

– в який період утворилась нестача, яку встановлено актом інвентаризації?

– в якій сумі обчислюється розмір матеріальної шкоди, завданої підприємством у зв'язку з нестачею грошових коштів, цінних паперів і т. ін.?

– чи підтверджуються документально висновки ревізії в частині, що стосується встановленої шкоди?

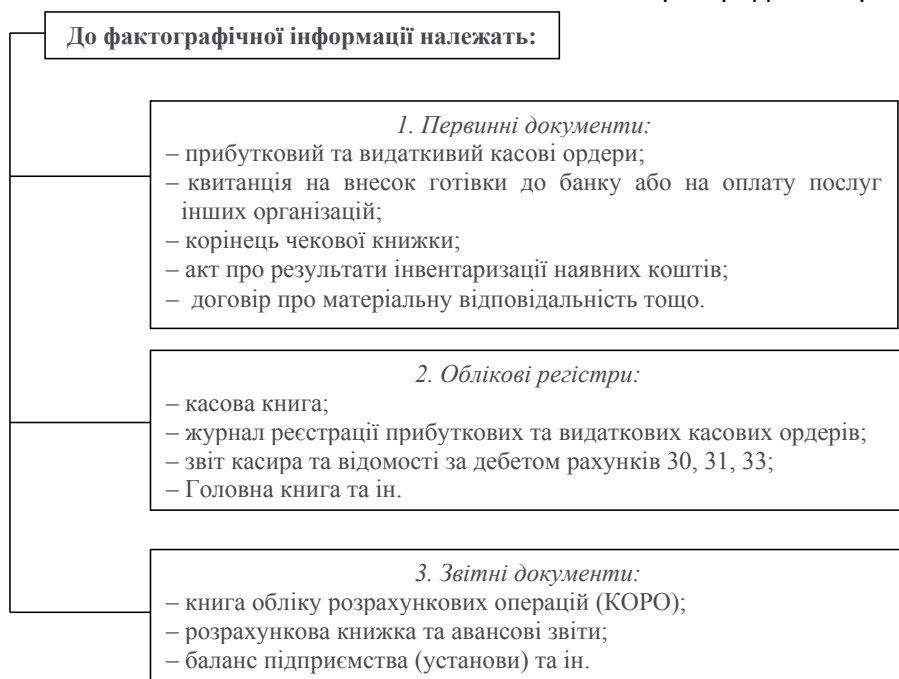

Рис. 2. Фактографічна інформація, необхідна для експертного дослідження касових операцій

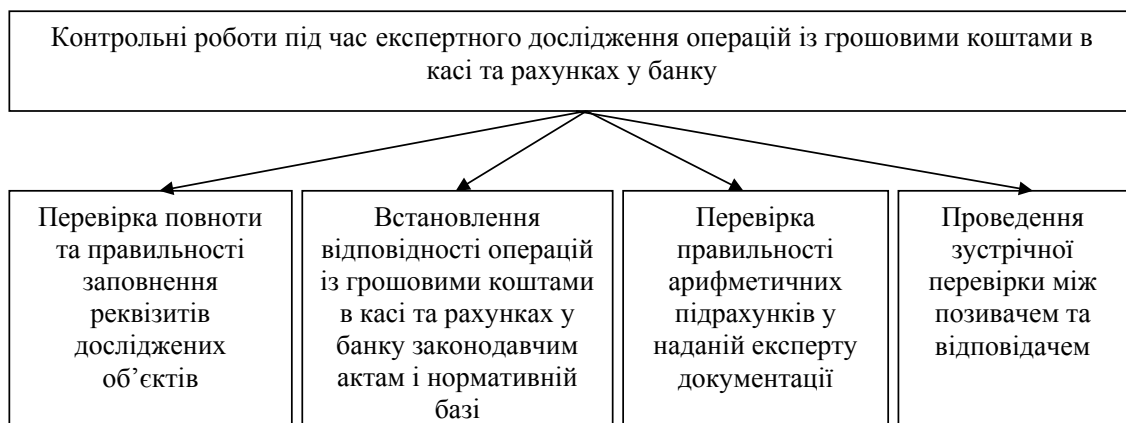

Рис. 3. Контрольні роботи під час судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку

– які порушення вимог нормативних актів, що регламентують введення бухгалтерського обліку і контролю, сприяли завданню матеріальної шкоди?

– чи обґрунтовано сплачена заробітна плата?

На нашу думку, для того щоб підвищити ефективність проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку, необхідно вдосконалити етапи її проведення та представити їх чітку послідовність за видами контрольних робіт (рис. 3).

Найбільш характерними видами зловживань у здійсненні касових операцій є: оформлення видаткових операцій по касі за недоброякісними та підробленими документами; підробки в касових книгах і звітах; привласнення готівкових грошей, отриманих за чековою книжкою в банку, через підробку банківських виписок; незаконна видача готівкових грошей із каси після підробки авансових звітів із відряджень; розкрадання грошових коштів через привласнення депонованих сум; розкрадання грошових коштів, призначених для заробітної плати, за допомогою підроблення розрахунково-платіжної відомості [3, с. 293].

У разі виявлення в касі нестач або лишків готівкових коштів експертне дослідження касових операцій проводиться, як правило, у послідовності, яка наведена на рис. 4 [4, с. 128].

Особливу увагу під час проведення експертного дослідження необхідно приділити повноті оприбуткування готівкових грошей та цільовому їх використанню.

При цьому слід зауважити, що одними з найпоширеніших економічних злочинів в Україні, що спричиняють зловживання у здійсненні операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку, є саме корупція, шахрайство та ухилення від сплати податків. Дані висновки повинні бути враховані і створити умови щодо змін нормативно-законодавчої бази по боротьбі із зазначеними економічними злочинами.

Отже, для вирішення існуючих проблем судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку потрібно:

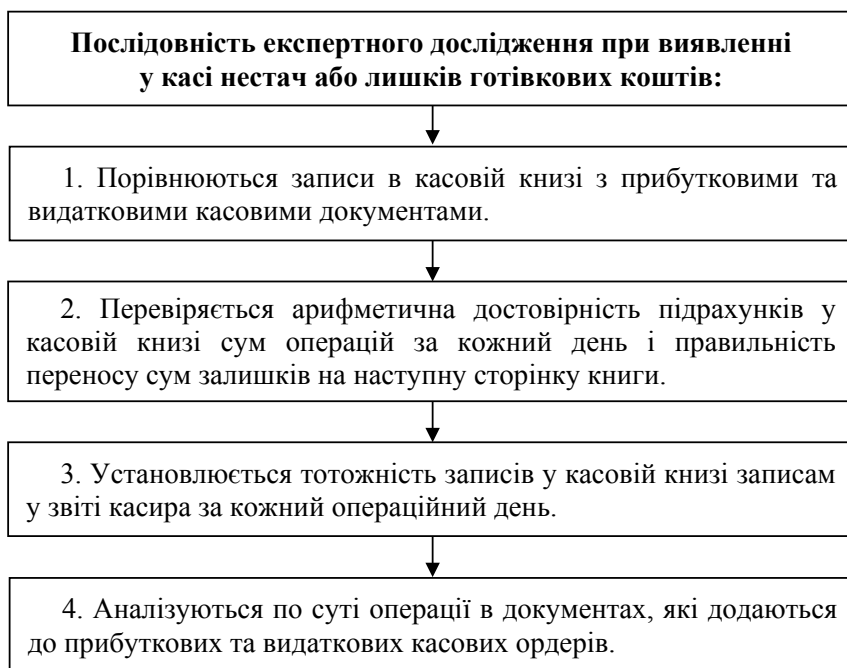

Рис. 4. Послідовність експертного дослідження при виявленні в касі нестач або лишків готівкових грошей

1) вдосконалити існуючу нормативну базу щодо повноважень експертів;

2) підвищити та розширити кваліфікації спеціалістів експертизи;

3) провести чітке розмежування предмета судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку з предметом інших подібних видів експертиз (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності, фінансово-кредитних операцій).

Висновки з цього дослідження. Судово-бухгалтерська експертиза операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку є одним із найскладніших і дуже трудомістких

видів експертиз. Основною метою її проведення є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності та об'єктивності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності готівково-розрахункових операцій. Дана експертиза дає змогу зменшити та завчасно виявити злочини, які пов'язані з грошовими операціями, та з'ясувати міру відповідальності осіб, які задіяні в цих злочинах. Вивчення найбільш характерних видів зловживань у здійсненні операцій із грошовими коштами в касі та рахунках у банку показало їх пряму залежність від найпоширеніших економічних злочинів в Україні, до яких відносять корупцію, шахрайство та ухилення від сплати податків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуцаленко Л.В. Судово-бухгалтерська експертиза : [навч. посіб.] / Л.В. Гуцаленко [та ін.]. – К. : Центр учбової літ., 2011. – 352 с.
2. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
3. Светлова Н.М. Розкрадання та зловживання грошовими коштами на підприємствах / Н.М. Светлова // Вісник інженерної академії України. – 2015. – № 2. – С. 292–296.
4. Глібко В.М. Судова бухгалтерія : [підруч. для студ. ВНЗ] / В.М. Глібко, О.П. Буцан ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2013. – 192 с.